

Az óvodáskori olvasóvá nevelés kommunikációs módjai

URBANIK TÍMEA

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar,

Művelődéstudományi Intézet, Szeged

u-time@jgypk.szte.hu

„Az olvasóvá válás kérdése az iskolába járás előtt dől el.”

Robert Escarpit

A francia irodalomszociológusnak, *Robert Escarpit*-nek (1973) tulajdonított állítás (Gereben 1992: 361) érvényességét szeretném körüljárni a legfrissebb magyar olvasásszociológiai kutatások eredményei és megállapításai mentén. Az óvodáskori olvasóvá nevelés hatását az egyes kutatók és a témát tárgyaló szerzők különböző módon fogalmazzák meg. Alapként szerepel a gyermekek beszédképességének és nyelvi tudatosságának fejlesztése, az olvasás- és írástanulás előkészítése (Cs. Czachesz 2001, Juhász 2017, Szinger 2009). A meséknek a nyelvi kompetenciák fejlődésében betöltött szerepe már évtizedek óta evidencia (Nagy 1980, idézi Nyitrai 2016). A meséknek a kognitív fejlődésben, hangsúlyozottan a gondolkodási képességek közé tartozó összefüggéskezelés fejlődésében is fontos szerepe van (Nyitrai 2016). A mesélésnek a szókincs gyarapításában is jelentősége van. A gyakorlott olvasóvá válás feltétele a kritikus szókészlet (a leggyakoribb kb. 5000 szó) ismerete (Nagy 2006). A mesehallgatás spontán fejlesztő hatása is jelentős. A rendszeresen, gyakran mesét hallgató gyermekek fejlődésben kb. másfél évvel megelőzik azokat a társaikat, akiknek a meseélményben csak ritkán van részük (Nagy 1980). Más kontextusban a kultúraátadás egy lehetséges eszközeként is tekintenek rá, a következő generáció írásbeliséghez való viszonya jelentheti a szellemi értékek továbbélését, a kultúra egyik generációról másikra való áthagyományozhatóságának garanciáját. S pragmatikusan nézve az iskolai teljesítmény, a továbbtanulás, majd a munkahelyi előmenetel múlik, múlhat a literáció olvasás előtti szakaszán (Tóth 2020). Egy másik, nem kevésbé pragmatikus szemlélet az önismeretet, a személyiség fejlődését és a társas kapcsolatokat emeli ki: „a könyvek az önismereti fejlődésben, a világról való tanulásban, a napi konfliktusok megoldásában, a társakhoz való kompetens kapcsolódásban, a társadalomba való sikeres beilleszkedésben segítik a gyermeket” (Béres 2020: 4–5). A mesék érzelmi intelligenciára gyakorolt pozitív hatását is fontos említeni (Kádár 2012).

Kiemelt fontosságú téma tehát a gyerekeknek a literáció világába való bevezetése az első köznevelési intézménybe, az óvodába járás időszakában. A születéstől hároméves korig tartó időszak olvasáshoz, könyvekhez való kapcsolatát a család literációs közege és szokásai határozzák meg. Intézményes szinten ebben az időszakban a könyvtárak jelennek meg lehetséges és talán elsődleges lehetőségként mint olyan helyek, amelyek az olvasáskultúra képviselője mellett a kisgyermek sokféle igényét képesek kiszolgálni, akár találkozóhelyként, akár különböző programokon való részvétellel, könyves környezetbeli játéklehetőségekkel és a szülők szórakozását és tájékozódását segítő könyvekkel, programokkal.

A Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége, az IFLA (International Federation of Librarian Associations and Institutions) szakértői csoportja 2007-ben összefoglalta a babák és kisgyermek könyvtári szolgálatának irányelveit (A babák és kisgyermek könyvtári szolgálatának irányelvei – Guideline for Library Services to Babies and Toddlers).

„Azáltal, hogy a közkönyvtár a programok és dokumentumok széles kínálatát tudja biztosítani, lehetőséget nyújt a babáknak, a kisgyermeknek és az őket gondozó felnőtteknek, hogy a könyvtár olyan hely legyen a számukra, ahol szívesen látják őket, ahol kifejezetten az ő igényeikre szabott tanulást támogató források gazdag választékát érhetik el, illetve ahol megtapasztalhatják a korosztályuknak megfelelő mondókák, dalok, tapintható és képes könyvek élményét” (Béres–Szinger 2018: 8). Jól érzékelhető az idézetből a közkönyvtáraknak az a törekvése, hogy a gyerekek mellett a szülők igényeit is kiszolgálják: „Az óvodásoknak szóló programokat megvalósító könyvtárosok nem titkolt célja a gyermekeken keresztül a szülők, nagyszülők, hozzátartozók megszólítása” (Szinger 2019: 19).

Az olvasóvá nevelés, a történetek ritmusának átélése már magzati korban elkezdődik, de Gombos Péter megfogalmazása szerint az már az anya születésekor megkezdődik (Gösi 2016). A szülői minta és az otthoni könyves környezet hatása elvitathatatlan, a kutatások több oldalról is igazolják ennek fontosságát. Gereben Ferenc olvasásszociológiai elemzése szerint: „...a gyermek jelenléte a családban alapvetően mégiscsak a család olvasási aktivitását növelő tényező; egyfelől azáltal, hogy a gyerekek az átlagosnál többet olvasnak, másfelől pedig olyképpen, hogy közvetett jelekből ítéhetően felnőtt családtagjaikat is motiválják valamelyest az olvasásra. Az olvasási kedv ugyanis azokban a családokban is meghaladja a gyermektelen családokét, ahol csak – olvasni még

nem tudó – 0–6 éves korú gyermekek találhatók. A gyermek tehát nemcsak többet olvas, hanem többet olvastat is” (Gereben 1998: 66).

A család olvasáshoz, kultúrához való viszonya meghatározó az olvasóvá nevelésben. A nemzetközi szakirodalom family literacyként említi a családi írásbeliséget, családi műveltséget, vagyis azt a komplex tevékenységmezőt, amely magában foglalja a család által folytatott olvasási tevékenységet, aminek együttesen részese a család, és ami – hatását tekintve – a család minden tagjára kiterjed. A család, a szülő hatása olyannyira fontos, hogy Nagy Attila olvasáskutató így fogalmaz: „Az olvasással kapcsolatos attitűdök a családban alakulnak ki. A nem olvasó gyerek mögött nem olvasó szülő áll” (Nagy 2002: 32). Az attitűd, a szemlélet formálása a személyes példa és a környezet megválasztása és kialakítása révén hat, s az ebbe való bevonás módjai a történetek mesélése, a meseolvasás, vagy a képeskönyv-nézegetés közös tevékenysége. Míg a szóbeli közlés kultúrája spontán módon alakul és hagyományozódik generációkon át, addig az írásbeliség és az olvasás csak tudatos tevékenységgel vihető át egyik nemzedékről a másikra (Tóth 2018).

Ennek a tudatos tevékenységnek az egyik formája a rendszeres, általában esti meseolvasás, -mondás gyakorlata. „Esti mesével bejutni az egyetemre” – ezzel a szlogennel mutatta be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati projekt keretében végzett felmérés meseolvasás és olvasóvá válás összefüggéseiről szóló adatait a nagyközönségnek, és ezzel hívta fel a könyvtárosok figyelmét a meseolvasás fontosságára. Az adatok mellett a következőket olvashatjuk a promóciós anyagban: „100 kisgyerekből, akiknek naponta mesélnek, 73 válik rendszeresen olvasó felnőtté, viszont azok közül, akiknek alkalmyszerűen, vagy soha nem mesélnek, mindössze 2” (Farkas 2018). Gombos Péter egy 2012–2013-as felmérésre utal, amikor középiskolásokat kérdeztek irodalomról, olvasásról. Az eredmények bizonyítják, a mesélésnek döntő jelentősége van. Azok közül a fiatalok közül, akiknek gyermekkorukban rendszeresen meséltek, pontosan kétszer annyi lett a sokat olvasó, és feleannyi az egyáltalán nem olvasó, mint azok közül, akiknek nem meséltek (Gósi 2016).

Transzgenerációs szinten is kimutatható már az X és Y generációjú szülők mesemondáshoz való hozzáállásának változása. „A 30 év alatti szülők közül bizonyíthatóan kevesebben mesélnek gyermeküknek, mint a 30 év felettiak. [...] azok a szülők, aki gyermekkorukban rendszeresen hallottak mesét a szüleiktől, szülői szerepükben ezt a tudást alkalmazzák, és ők is rendszeresen és hosszabb időintervallumban mesélnek gyermekeiknek. Ellenben azok a szülők, akik gyermekkorukban nem élték át az említett élményt, szülői szerepükben kevesebben mesélnek,

ha pedig mégis, akkor azt ritkábban és rövidebb ideig teszik, mint a meseélményes felnőttek” (Büdi 2015: 63–64).

A hazai könyvtárszakma egyik kiemelkedő teljesítménye és lehetősége a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázatához kötődik, melyben két alkalommal – 2017-ben és 2019-ben – országos reprezentatív kutatást végeztek a hazai 3 és 18 év közötti lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól. Korábban ilyen átfogó, az iskoláskor előtti, a 3–6 éves gyerekek literációs szokásait is felmérő kutatás nem készült. A reprezentatív kutatás kérdőíves felméréssel készült, s ugyanazokat a kérdéseket tették fel minden korosztálynak. A 3–6 éves gyerekek mellett és helyett a szülők, nagyobb részben az anyák válaszoltak. A feltételezett pozitív szülői mintának való megfelelés némi torzításhoz vezethet az eredmények tekintetében. A felmérés koncepciójának viszont újszerű pontja, hogy a még nem olvasó gyerekek könyvekhez kapcsolódó szokásait is vizsgálja, és összehasonlítási lehetőségeket kínál a két kérdezési időpont és a többi korosztály között is. A 3–6 éves korosztályban a felolvasás, az illusztrációk nézegetése, a „bontakozó írásbeliség” (Szinger 2019) tendenciái is láthatóvá válnak valamelyest a szülők szűrőjén keresztül.

A kérdőív vizsgálja az olvasási szokásokat, az olvasói ízlést, a könyvbeszerzési szokásokat, a házi könyvtárat, a könyvtárlátogatási, könyvtárhasználati szokásokat és a médiahasználatra vonatkozóan is tartalmaz kérdéseket.

Az olvasási szokásokon belül az olvasás gyakoriságára vonatkozó kérdés ennél a korosztálynál nehezen értelmezhető, amennyiben a könyvek mennyiségére kérdez. A 3–6 éves gyerekeknek gyakran mesegyűjtemények egy-egy részét olvassák fel, vagy a gyerekek gyakran újraolvasatnak maguknak meséket, könyveket. Mindkét jellemző szokás megnehezíti a használt/olvasott könyvek számszerűsítését.

Az olvasásszociológiában fontos mutató az egy év alatt olvasott könyvek mennyisége. A kérdésfeltevés is ez alapján történt, s az óvodás korosztály eredményei 2019-ben a következők voltak:

- Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban 38,2%.
- 1–3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban 20,7%.
- Legalább egyet negyedévenként 12,5%.
- Havonként legalább egy könyvet elolvasott 23,2%.
- Nem tudja / nem 5,4%.

A gyerekkori mesehallgatás gyakoriságára is rákérdeztek a kérdőívben, amely fontos mutatója lehet a későbbi olvasóvá válásnak. A

„Milyen gyakran meséltek neked kiskorodban?” kérdésnél az óvodások szülei vajon az aktuális állapotot vették alapul, vagy a gyerek korábbi életkorát? Az eredmények a következők voltak:

- naponta 60,0%;
- hetente 1-2-szer 26,4%;
- havonta 2,5%,
- ritkábban, mint havonta 2,9%;
- soha 8,2%;
- nem tudja / nem válaszolt 0,0%.

A szülők 60%-a naponta mesél, ez a szám valószínűleg lefedi a gyakoriságnál a következő válaszokat adókat: Legalább egyet negyedévenként 12,5%, Havonként legalább egy könyvet elolvasott 23,2%. Az újraolvasott mesék, a fejből mondott mesék nem tudnak a könyvek mennyiségében megjeleníteni, viszont a mesemondás gyakoriságában realizálódnak. Ugyanakkor ennél a kérdésnél a kisgyerekek való olvasás pozitív sztereotípiájával is kell számolni. A mesehallgatás és a későbbi olvasóvá válás összefüggése a 2019-es felmérésben a következő: „A rendszeres olvasók több mint 80%-ának naponta meséltek, és közülük csak 2,02% olyan van, akinek soha nem olvastak mesét. Ezzel szemben azok közül sem vált mindenki olvasóvá, akinek naponta olvastak” (Tóth 2020: 26).

A meseolvasó család demográfiai jellemzőit vizsgálva világosan kirajzolódik, hogy elsősorban a magasan iskolázott, nagyvárosi, szellemi foglalkozású, jó anyagi körülmények között élő szülők körében kell keresni a gyerekeknek napi rendszerességgel mesélőket, azaz pont ott, ahol a rendszeres olvasókat és a könyvtárhasználókat is (Tóth 2018: 556).

Az olvasói ízlést több oldalról próbálták feltérképezni. Rákérdeztek, hogy jelenleg melyik könyvet olvassa, vagy mit olvasott legutóbb. Itt az a kérdés merül fel, hogy az adott művek mennyire a gyermek és mennyire a felolvasó felnőtt választásai. Tóth Máté szerint a felsorolt szerzők sokkal inkább tükrözik a szülői értékrendet, mintsem a gyerekekét (Tóth 2020: 31).

2017-es lista

1. Bartos Erika 8,20%
2. Benedek Elek 4,64%
3. Grimm testvérek 3,83%
4. Walt Disney 2,73%
5. Csukás István 1,91%

2019-es lista

1. Bartos Erika 11,74%
2. Walt Disney 6,05%
3. Milne 2,14%
4. Awdry 2,14%
5. Benedek Elek 2,14%

6. Lázár Ervin 1,37%	6. Grimm testvérek 2,14%
7. Fekete István 0,82%	7. Marék Veronika 1,14%
8. Marék Veronika 0,82%	8. Berg Judit 1,07%
9. Tony Wolf 0,82%	9. Andersen 1,07%
10. Milne 0,82	10. Csukás István 0,71%

A 3–6 évesek aktuális olvasmányainak szerzői listáján két név messze kiemelkedik: Bartos Erika és Walt Disney. Bartos Erika évek óta a legnépszerűbb gyermekkönyvszerző. Anna, Peti és Gergő rövid, való életből vett történetei, melyek akár mintát is szolgáltatnak a fejből mondott saját életmesékhez és a Bogyó és Babóca kalandjai nagy kedvencei az óvodás korosztálynak. Megjelenik a média hatása: Disney-t szerzőként említik, s könyvet kapcsolnak hozzá. Kérdés, hogy itt a rajzfilmekre alapuló mesekönyvekre történik utalás, vagy a rajzfilmek szerepelnek a mese szinonimájaként. Benedek Elek és a Grimm testvérek meséi mindkét listában szerepelnek, bár a helyzetük változott. Viszont több népmese kiesett a népszerűségi listából amiatt, hogy nem kapcsolható hozzá egyetlen szerző, hanem többféle változatban, adaptációban élnek. S a magyar népmeséknél ismét felmerülhet a kérdés, hogy felolvasott vagy a nagy sikerű rajzfilmsorozat miatt lesz kedvenc egy-egy mese. A 2019-es listán a rajzfilmek hatásának erősödése figyelhető meg. Viszont a magyar kortársak közül Marék Veronika mellett megjelenik Berg Judit neve is, aki különböző korosztályok számára ír könyveket – egészen a kamaszkorig. „Fekete István helyét e rangsorban nehéz megmagyarázni. Reálisan 6-8 évvel később kerülhetne elő, ez esetben arra láthatunk példát, amikor a szülő a saját kedvenceit szeretné a gyerekekkel megismertetni” (Gombos 2019: 154).

Ha az Óvodai nevelés alapprogramjának vonatkozó részét nézzük: „Az óvodában a népi, a klasszikus és a kortárs irodalmi műveknek egyaránt helye van” (2012 V/7), akkor ezek a listák – főként a 2019-es – nagyrészt lefedni látszanak azt.

Rákérdeztek a kedvenc mesehős alakjára is. „A Bogyó és Babóca messze kiemelkedik a kedvenc mesehősök között. Bartos Erika történetei a katalányról és a csigafiúról generációs élményt jelentenek a legkisebb gyerekek számára. Bartos Erika volt a legnépszerűbb szerző ebben a korosztályban, így ez az eredmény nem meglepő. Annál inkább az, hogy ugyanezen szerző hősei, Anna, Peti és Gergő éppen csak bekerültek a 10 legnépszerűbb mesehős közé. Egyértelmű, hogy ennek a rajzfilm-adaptáció az elsődleges oka, hiszen a további népszerű hősök egytől egyig nemcsak könyvek, hanem animációs filmek szereplői is (Mancs őrző, Jégvarázs, Thomas, a gőzmozdony, Sam, a tűzoltó, Vuk,

Micimackó stb.). A Walt Disney mesék hősei egyértelműen dominálnak ebben a korosztályban. Anna, Peti és Gergő üdítően hat ebben a kontextusban, hiszen ott legalább biztosak lehetünk abban, hogy egy olvasmány és nem filmélmény alapján választották kedvencüknek a válaszadók” (Tóth 2020: 38).

A kedvenc műfajnál 2019-ben a 3–5 éves korosztályban a mesék, meseregények, a versek, gyermekversek, képeskönyvek, lapozók és a mondókák a legnépszerűbbek a következő arányszámokkal: mesék, meseregények 77,6%; képeskönyvek, lapozók 54,8%; versek, gyermekversek 54,8%; mondókák (ringatók, ölbéli játékok) 50,9%. De ezek mellett, három műfaj kivételével (a horror és a történelmi regények és a tiniregények) minden műfajnál érintettek a legkisebbek is (találós kérdések 14,6%; képregények 8,5%; humoros, szórakoztató regények 3,6%; tudományos, ismeretterjesztő művek 2,1%; kalandregények 1,8%; hobbi 1,4%; sport 1,4%; vörös és arany pöttyös könyvek 1,1%; klasszikus regények 0,7%; sci-fi 0,7%; krimik 0,4%; fantasy 0,4%; egyéb 0,4%).

A felmérésben a következő kérdések a könyvbeszerzésre és a házi könyvtárra vonatkoztak. „A gyerekeket nevelő családokban az országos átlagnál jóval kisebb az aránya a könyv nélküli háztartásoknak. Az olvasás mennyisége és a házi könyvtár mérete között szintén egyenes arányosság van. Azoknál, akik egy év alatt egyetlen könyvet sem olvastak 9,6%-ban olyan háztartásban élnek, ahol egyetlen könyv sincs és 17,2%-ban olyanban, ahol több mint 100 kötet. Ezzel szemben a rendszeres olvasóknak csak az 1%-a él könyv nélküli háztartásban és 39,4%-ban olyanban, ahol több mint 100 könyv található” (Tóth 2020: 44). Ez az eredmény egybevág Gereben Ferenc idézett állításával, hogy a gyerekek pozitívan befolyásolják a család házi könyvtárának nagyságát (Gereben 1998). „A PIRLS 2016 mérés eredményei egyértelmű összefüggést mutatnak a tanulók mérés során nyújtott teljesítménye és a családi könyvtár nagysága, illetve a tanuló saját könyveinek száma között. Minél nagyobb a tanuló családjának otthoni könyvtára, és minél több saját könyve van a tanulónak, annál magasabb pontszámot ért el a mérés alkalmával” (Erdős–Lak 2019: 24).

Könyvvásárlás szempontjából egyértelmű a trend: míg a legkisebbek háromötödének vásárolnak vagy vásároltak könyvet az elmúlt egy évben, addig a középsiskolás korosztály esetében mindez már alig több mint a válaszadók egynegyedére „olvad”. Az életkor előrehaladásával együtt csökken a könyvet kapó gyerekek aránya (Tóth 2020: 45).

A következő kérdés, hogy milyen összefüggés van a könyvvásárlás és az olvasás között. Az adatok alapján a válasz egyértelmű: amelyik

gyerek rendszeresen kap könyvet, az nagyobb eséllyel olvas rendszeresen.

A könyvtárhasználaton belül az első kérdés a könyvtári tagságra vonatkozik. A 3–5 éves gyerekek 6,8%-a volt – vagy jelenleg is – könyvtártag, esetleg több könyvtárnak is tagja. Ebben az életkorban még nem jellemző széles körben a könyvtári tagság. A gyerek vagy a szülővel, vagy az óvodai csoportjával látogatja a könyvtárat, alkalomszerűen. A tagság már rendszerességre utal, és az ebben az életkorban kizárólag családi támogatással valósulhat meg, csak a szülő írathatja be a gyermeket a könyvtárba.

A kérdőív kitér az első könyvtárlátogatás élményére is. A gyerekek első könyvtári élménye jellemzően az iskolai vagy óvodai csoporttal tett látogatáshoz kötődik. A könyvtárba járás viszont az óvodás korosztálynál 66,7%-ban a családhoz kötődik (Tóth 2020: 50). „Az óvoda, az óvodapedagógus szerepe az első könyvtári élmény biztosításában az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyerekeinél sokkal meghatározóbb” (Szinger 2019: 16). „Egy 3–8 éves gyermekek szülei körében végzett nem reprezentatív kérdőíves felmérés tanulsága szerint (Kántor 2012) a szülők egy része azt sem tudja, hogy jár-e, illetve milyen gyakorisággal jár gyermeke az óvodával, iskolával könyvtárba” (Szinger 2019: 19).

A könyvtár szolgáltatásaival kapcsolatban a legkisebbek között 37,5% a könyvtárba játszani betérők aránya. A tanulás kapcsán az óvodás korosztályból 6,1% válaszolt igennel (Tóth 2020: 54).

A médiahasználattal kapcsolatos kérdések először az eszközökre kérdeztek rá. „2017-ben fontos tapasztalatunk volt, hogy a gyerekes háztartásokban sokkal nagyobb arányban vannak jelen a médiaeszközök, mint ott, ahol csak felnőttek élnek” (Tóth 2020: 61). Érdekes itt a lehetséges párhuzam a házi könyvtárral kapcsolatban. A 3–5 évesek 51,8%-a naponta 1–3 óra közötti időt tévézik. A legifjabb internethasználók aránya 2017-hez képest nőtt: 68,9% volt a nem használók aránya, 2019-ben 55,7% lett. Ez a kutatási beszámoló nem tér ki ennél részletesebben az óvodás korosztály médiahasználatára, viszont már történtek ebben az irányban kutatások. Egy szegedi felmérés adatai alapján az óvodás gyerekek 68,3%-ának nincs saját IKT-eszköze. Az óvodáskorú gyermekeknek jellemzően táblagépe van 21,0%, s 9,1%-a rendelkezik okostelefonnal, 2,0%-a számítógéppel vagy lappal (Hódi et al. 2019: 28). „Az adatok szerint minél idősebb a gyermek, annál több időt tölt IKT-eszközökkel egy héten: a kiscsoportos eszközhasználó gyermekek hetente átlagosan 4,4 órát, a középsősök 5,0 órát, míg a nagycsoportos gyermekek 5,5 órát.” A legtöbb gyermek (80,1%)

meséket, filmeket néz a mobilkészülékeken, illetve számítógépen, 38,4%-uk fotó- és képnézegetésre, 36,2%-uk zenehallgatásra használja azokat (Hódi et al. 2019: 31). Az összegzésben megfogalmazódik, hogy „a pedagógusoknak, gyermeknevelésben érintetteknek számolniuk kell az óvodáskorú (esetünkben 3–7 éves korosztály) gyermekek IKT-eszköz-használatával, valamint annak hatásaival” (Hódi et al., 2019: 38). Emellé az átlagosan heti 5 órányi képernyőidő mellé sorakozik még a tv-nézés, s kérdés, mennyi szabadidő marad más tevékenységekre. „Egyre inkább jellemző a gyermekekre a magányos médiafogyasztás, aminek következtében nem valósulhat meg a szülői felügyelet, kontroll, azaz a szülői mediáció” (Antalóczy 2012: 152). Pedig épp a médiafogyasztás igényelné leginkább azt, hogy ne maradjon vele egyedül a gyerek. A közös élmények átélése, megbeszélése jó lehetőség szülőknek, nevelőknek egyaránt az értékek közvetítésére, a gondolkodásmód fejlesztésére. A magányos médiafogyasztással szemben nagy varázsa van a mesemondásnak, mely egy kifejezetten interaktív, közös tevékenység. A felolvasással, mesemondással együtt a szülők, nevelők az idejüket és a figyelmüket osztják meg a gyerekekkel.

Az olvasóvá nevelés részben beépíthető lehet az IKT-eszközök használatának idejébe is, például az interaktív könyv lehetőségével. A magyar startup vállalkozás, a BOOKR Kids például egy olyan, 2015 tavasza óta működő és folyamatosan fejlődő okostelefon–tablet alkalmazás, mely mind technikailag, mind a minőség szempontjából igyekszik segíteni az olvasóvá nevelést, a 2–11 éves korosztályt célozva meg (Boldog et al. 2018, Urbanik 2018, Varga 2020). A Magyar Olvasástársasággal együttműködésben *Így mesélj, hogy olvasson* (Pompor 2019) címmel könyvet is adtak ki, melyben az olvasóvá neveléshez adnak praktikus ötleteket, elsősorban szülőknek.

A szülők mellett a könyvtárosok és óvodapedagógusok tájékozódását is egyre több olvasásnépszerűsítő program és kiadvány segíti. A teljesség igénye nélkül néhány példa: A reprezentatív olvasásszociológiai felmérés mellett módszertani kötetek sora jelent meg *Az én könyvtáram* projekt keretein belül, ami akár óvodai foglalkozásokhoz is segítséget nyújtó mintaprogramokat is tartalmaz. A programokon belül többféle módon kereshetünk korosztályra, létszámra és fejlesztési irányra is.

A pécsi Csorba Győző Könyvtár 2012-ben saját ötlet és koncepció alapján indított egy olvasásnépszerűsítő projektet, *Irány a tudás – Sokszínű olvasás- és könyvtárfejlesztés Baranyában* elnevezéssel. A program keretén belül több generációt igyekeztek megszólítani, így indult elsőként a Babaváró biblioterápiás csoport, amely a szülőknek és a nagyszülőknek szólt, majd elindították a Születéscsomagot, amelyet a

könyvtár újszülöttet nevelő olvasói ingyenesen kaptak meg. A csomag információs anyagokat, babakönyveket tartalmazott, továbbá az *Olvasásra születtem!* (Béres 2015a) című füzetet, amely a 0–3 éves korosztály szüleinek készült, hogy megkönnyítsék a szülők olvasmányválasztását, az otthoni meseolvasás, könyves tevékenységek beépülését a mindennapokba. Az első kiadvány után, 2014 decemberében elkészült a második kötet, a 3–6 éves korosztály számára, *Olvass nekem!* (Béres 2015b) címmel. A kiadványok ingyenesen igényelhetők a Csorba Győző Könyvtár Körbirodalom Gyermekkönyvtárban, vagy letölthetők a könyvtár honlapjáról.

A könyvtárak mellett felsőoktatási intézmények is bekapcsolódnak az olvasóvá nevelésbe. A Kecskeméti Főiskola (új nevén Pallas Athéné Egyetem) az óvodás és kisiskolás korosztály számára dolgozott ki *Olvass gyermekeidnek, gyermekeiddel, gyermekeidért!* című 6 éves programsorozatot a szülőknek (Szinger 2017).

A szülők támogatásának számtalan lehetséges módja van, és erre remek hazai és nemzetközi példákat lehet sorolni. A formális oktatás megkezdése előtt jó, ha a könyvtárak maguk a formális oktatást támogató, de azon kívülálló lehetőségeiben az óvodás korosztály megismerkedik azokkal az olvasáshoz köthető kulturális lehetőségekkel, technikákkal, amelyek a szórakozást és tanulást egyaránt támogathatják. „A könyvtárak önmagukban nem oldják meg az olvasóvá nevelés feladatait, de az olvasóvá nevelés könyvtárak nélkül elképzelhetetlen” (Bocsák 1995: 69).

Összegzés

Zárásul néhány lehetőséget emelek ki annak kapcsán, hogy egy rendkívüli helyzetben, a járványveszély alatti intézménybezárások idején milyen segítségeket kaptak az óvodás korosztály és a szülők az olvasóvá nevelés segítésére. Voltak óvodák, ahol elektronikusan továbbították a szülőknek a javasolt témákat, meséket, dalokat a hozzájuk kapcsolódó lehetséges tevékenységekkel együtt. Volt, ahol az óvodapedagógusoktól alkalomszerű mesemondást, kézműves javaslatokat kaptak elektronikusan a szülők, gyerekek. A könyvtárak igyekeztek minél több programot átköltöztetni az online térbe. Online mesefoglalásokon lehetett részt venni. Az említett Bookr Kids egy hónapig ingyenesen kínálta a mesetár tartalmát. A Bácskai Márta által koordinált 16 éve működő kifejezetten óvodás korosztályt célzó Blum program a közösségi médiában egy szakembergárdával támogatott mesefolyamot indított Boldizsár Ildikó (2010) védnökségével. A felolvasott mesénél

két folytatás közül lehetett választani, s szakértői és ösztönző előadások kísérték Kovácsné Kelemen Anikó pszichológus meséjét, mely a kialakult helyzetet próbálta feldolgozni az óvodás korosztály számára.

A bezártság megnövelte a mesélésre való igényt, s sokan fogtak online mesemondásba, felolvasásba. Az eddiginél több papírszínházi mesemondás is született. A könyvkiadók gyerekkönyves összefogásában a Cerkabella, a Csimota, a Móra és a Pagony Kiadó egymás után jelentkezett online műsorral az idén elmaradt könyvfesztivál szombatján (Gökhan 2020). Talán ebben a helyzetben plasztikusan érzékelhető volt a mesék, a történetek fontossága, az életet segítő volta, s ennek átadásában a szülők, pedagógusok és intézmények felelőssége.

Irodalom

363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk12171.pdf>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)

Antalóczy T., Pörzsi Zs., Vaskuti G. 2012. Óvodások távirányítóval. Média- és filmfogyasztás a legifjabb nemzedékek körében. *Kultúra és Közösség* 3/1–2. 143–153. http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2012/1/KEK%202012_1_13.pdf. (Letöltés: 2020. 04. 25.)

Béres J. (főszerk.) 2015a. *Olvasásra születtem!: ismeretterjesztő és könyvajánló segédlet szülőknek. 0–3 éves korosztály részére*. Pécs: Csorba Győző Könyvtár. <https://www.csgyk.hu/olvasasra-szulettem-ismeretterjeszto-es-konyvajanlo-segedlet-szuloknek> (Letöltés: 2020. 04. 25.)

Béres J. (főszerk.) 2015b. *Olvas nekem!: ismeretterjesztő és könyvajánló segédlet szülőknek. 3–6 éves korosztály részére*. Pécs: Csorba Győző Könyvtár. https://www.csgyk.hu/sites/default/files/olvas_nekem_uj_kiadas_0.pdf (Letöltés: 2020. 04. 25.)

Béres J. 2020. *Az olvasás szerepe a személyiség gazdagításában: a kisgyermekes családok és a helyi fiatalok könyvtári támogatása*. <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/B%C3%A9res+Judit.pdf/d15f420b-ab08-4db1-8985-b8954cd2ed4c>. (Letöltési idő: 2020. 04. 25.)

- Béres J., Szinger V. (ford.) 2018. Útmutató a babáknak és kisgyermeknek nyújtott könyvtári szolgáltatásokhoz. [IFLA-irányelvek]. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 27/9. 7–26.
- Boldizsár I. 2010. *Meseterápia: mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Boldog A., Daróczi G., Horváth D., Horváth D., Ruttkay Zs., Varga E. 2018. *A könyvek életre kelnek. Bevezetés az interaktív könyv elméletébe és gyakorlatába a Bookr Kids alkalmazásaival*. Budapest: Móra-BOOKR Kids.
- Büdi B. 2015. Transzgenerációs hatás érvényesülése a meseolvasási szokások tekintetében. *Könyv és Nevelés* 1. 53–65. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/transzgeneracios_hatas_ervenyesulese_a_meseolvasasi_szokasok_tekinteteben (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Cs. Czachesz E. 2001. Olvasás és nevelés az iskoláskor előtt. *Könyv és Nevelés* 3/2. 30–39. <http://opkm.hu/konyvesnevels/2001/2/cikk4.html>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Erdős A., Lak Á. R. 2019. *Olvasási szokások a PIRLS-eredmények tükrében*. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/KEJ/Olvasasi_szokasok.pdf. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Escarpit, R. 1973. *Irodalomszociológia. A könyv forradalma*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Farkas F. 2018. A Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek. EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. A jövő könyvtára – magyar könyvtárosok nemzetközi együttműködése. Székelyudvarhely, 2018. augusztus 30–31. <https://www.slideshare.net/enkonyvtaram/a-jv-knyvtra-112912880>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Gereben F., Katsányi S., Nagy A. 1992. *Olvasásismeret: olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Gereben F. 1998. *Könyv, könyvtár, közönség: a magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.

- Gombos P. 2019. A digitális generáció olvasási szokásai – A 2017-es reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatai. In: Barátné Hajdú Á., Béres J. (szerk.) *Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben*. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 149–191. <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/45783/Olvas%C3%A1sfejleszt%C3%A9s.pdf/408e4a9b-cf71-43a3-8b06-ebe731c91dd2>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Gökhan, A. 2020. *Kiadói körkép járvány idején – Csimota Kiadó. Szabó Sándor szerkesztő válaszolt körkérdésünkre*. <https://igyic.hu/mesecentrum-interjuk/csimota-kiado-szabo-sandor-szerkeszto.html>. (Letöltés: 2020. 05. 26.)
- Gösi L. 2016. Olvasóvá nevelés: „A mesélésnek döntő jelentősége van”. *Új Köznevelés* 1. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/olvasova-neveles>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Hódi Á., Tóth E., B. Németh M., Fáyiné Dombi A. 2019. Óvodások IKT-használata otthon – szülői minta és szerepvállalás. *Neveléstudomány* 2. 22–41. <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2019/07/ovodasok-ikt-hasznalata-otthon-szuloi-minta-es-szerepvallalas/>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Juhász V. 2017. A literációs tudatosság kialakulása az olvasástanulás előtt. *Könyv, könyvtár, könyvtáros* 26/12. 38–45. <http://ki2.oszk.hu/3k/2017/12/a-literacios-tudatossag-kialakulasa-az-olvasastanulas-elott/>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Kádár A. 2012. *Mesepszichológia: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.
- Kántor J. 2012. Olvasási szokások felmérése a 3–8 évesek szülei körében. In: „Tudásdepó-Expressz” a Kecskeméti Főiskolán. „Olvasás, érték, korszerűség” – Informális és nem formális készségek fejlesztése az élethosszig tartó tanulás érdekében – A Kecskeméti Főiskolán és Kecskemét egyes közoktatási intézményeiben. TÁMOP-3.2.4-08/1-2009-0050. Zárótanulmány. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola. 72–73.

- Nagy A. 2002. Háttal a jövőnek? (Tennivalók az Olvasás Éve után.) *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 12. 29–36. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00036/nagy.html>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Nagy J. 1980. *5-6 éves gyermekeink iskolakészültsége*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nyitrai Á. 2016. Mese és mesélés. *Iskolakultúra* 26/4. 75–83. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21791/21581>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Pompor Z. (szerk.) 2019. *Így mesélj, hogy olvasson. 12 fejezet gyakorlati tanácsokkal az olvasóvá neveléshez*. Budapest: Móra Könyvkiadó.
- Szinger V. 2009. Nagycsoportos óvodások írásbeliséggel kapcsolatos tudása és tevékenységei. *Könyv és Nevelés* 11/2. http://epa.oszk.hu/01200/01245/00042/szv_0902.htm#1. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Szinger V. 2017. Játsszunk, rajzoljunk, hallgassunk együtt mesét! Olvasásnépszerűsítő könyvtári program óvodásoknak és kisiskolásoknak. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 26/6. 34–43. <http://ki2.oszk.hu/3k/2017/06/jatsszunk-rajzoljunk-hallgassunk-egyutt-meset-olvasasnepszersusito-konyvtari-program-ovodasoknak-es-kisiskolasoknak/>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Szinger V. 2019. „Nem lesz annak többet unalmas órája, kit érdekel a könyvtár ezernyi csodája.” Óvodások olvasóvá nevelése a könyvtárban. In: Gombos P., Péterfi R. (szerk.) *Együtt az olvasóvá nevelésért*. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 15–23. <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/49997/Egy%C3%BCtt+az+olvas%C3%B3v%C3%A1%20nevel%C3%A9s%C3%A9rt>. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Tóth M. 2018. Meseolvasás és olvasóvá válás. *Könyvtári Figyelő* 65/4. 549–557. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00354/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_04_549-557.pdf. (Letöltés: 2020. 04. 25.)
- Tóth M. 2020. A 3–18 év közötti hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben. <http://www.azenkonyvtaram.hu>

/documents/11543/49234/Toth_Mate_gyerek_olvasas_konyvtarhasznalat.pdf/18596353-e1fa-4740-9a91-8ca797306668. (Letöltés:

2020. 04. 25.)

Urbanik T. 2018. Négyszögletű kerek mesék – Gondolatok a BOOKR Kids Mesetár körül. In: Dömsödy A., Németh Sz. (szerk.) *Olvasás, élmény, könyvtár. Egy könyvtárostanári konferencia lenyomata*. Budapest: Könyvtárostanárok Egyesülete.

Varga E. 2020. *Az interaktív könyv – Teóriák és példák*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.